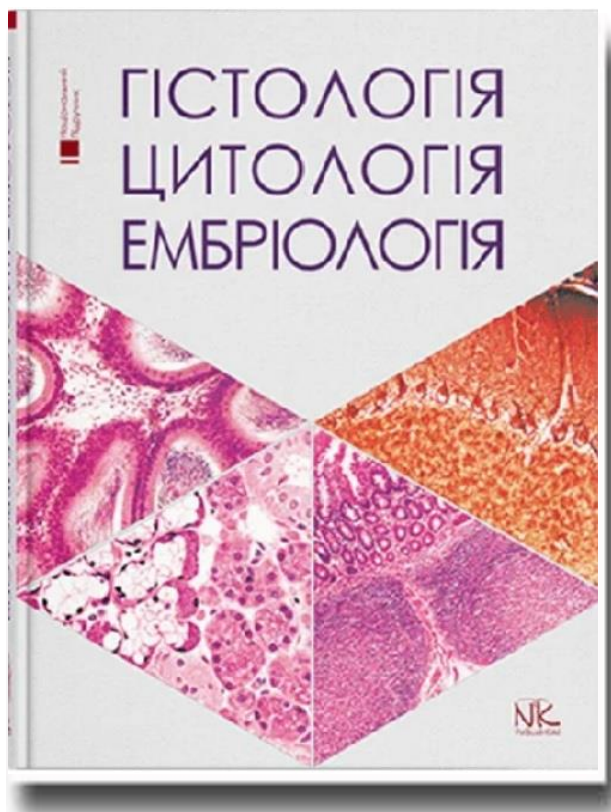

Рецензії, відгуки, презентації
Reviews, comments, presentations

DOI: <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2021.2.83-88>

Гістологія. Цитологія. Ембріологія: підручник для студентів стомат. фак. закладів вищої мед. освіти України / за ред. О. Д. Луцика, Ю. Б. Чайковського ; О. Д. Луцик, Ю. Б. Чайковський, Р. О. Білий та ін. - Вінниця : Нова Книга, 2020. - 496 с.

ISBN 978-966-382-815-2

Підручник створений із залученням широкого кола авторитетних фахівців – гістологів та ембріологів – з різних регіонів України з урахуванням найновішої редакції Міжнародної гістологічної термінології (Київ, 2010). Виклад матеріалу гармонізовано з Примірною програмою з гістології, цитології та ембріології підготовки другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 “Охорона здоров’я” спеціальності 221 “Стоматологія”, затвердженою МОЗ України, і сучасними зарубіжними аналогами навчальної літератури. Порівняно з попередніми виданнями у книзі представлено повноколірні ілюстрації та мікрофотографії, переважна більшість яких є оригінальними напрацюваннями видавництва та колективу українських морфологів. Крім того, книгу збагачено прикладами практичного застосування знань із цитології, гістології та ембріології для глибшого розуміння патологічних процесів, якими може бути уражений організм людини. У кінці кожного розділу в ієрархічному порядку наведено список термінів, які студент повинен засвоїти та вміти використовувати у своїй подальшій навчальній і практичній діяльності.

Для студентів стоматологічних факультетів закладів вищої медичної освіти, а також викладачів та лікарів.

Зміст

ПЕРЕДМОВА

ВСТУП

Розділ 1. Історія розвитку гістології, цитології та ембріології. Сучасні методи морфологічного дослідження. Чайковський Ю. Б., Луцик О. Д.

Розділ 2. Цитологія. Білий Р. О., Думич Т. І., Стеченко Л. О.

Розділ 3. Основи ембріогенезу людини. Сілікіна Ю. В.

Розділ 4. Загальна характеристика тканин. Епітеліальні тканини. Луцик О. Д., Чайковський Ю. Б., Яценко А. М., Білий Р. О.

Розділ 5. Тканини внутрішнього середовища. Кров та лімфа. Гематопоез. Ульянов В. О., Чайковський Ю. Б.

Розділ 6. Сполучні тканини. Шепітько В. І., Луцик О. Д.

Розділ 7. Скелетні тканини. Луцик О. Д., Геращенко С. Б., Дельцова О. І.

Розділ 8. М'язові тканини. Волков К. С.

Розділ 9. Нервова тканина. Масловський С. Ю., Степаненко О. Ю.

Розділ 10. Серцево-судинна система. Луцик О. Д., Яценко А. М., Білий Р. О., Наконечна О. В.

Розділ 11. Імунна система. Мельник Н. О., Чайковський Ю. Б.

Розділ 12. Ендокринна система. Маєвський О. Є., Сулаєва О. М.

Розділ 13. Нервова система. Органи чуття. Масловський С. Ю., Степаненко О. Ю., Чайковський Ю. Б.

Розділ 14. Орган зору. Небесна З. М., Волков К. С., Білий Р. О.

Розділ 15. Орган слуху та рівноваги. Сокурєнко Л. М., Чайковський Ю. Б.

Розділ 16. Шкіра та її похідні. Корсак А. В., Сулаєва О. М., Чайковський Ю. Б.

Розділ 17. Травна система. Шепітько В. І., Єрошенко Г. А., Лисаченко О. Д., Стецук Є. В., Яценко А. М., Луцик О. Д.

Розділ 18. Дихальна система. Небесна З. М., Волков К. С.

Розділ 19. Сечова система. Васько Л. В., Луцик О. Д., Яценко А. М.

Розділ 20. Чоловіча статеві система. Луцик О. Д., Яценко А. М., Бойчук Т. М.

Розділ 21. Жіноча статеві система. Луцик О. Д., Яценко А. М., Білий Р. О., Наконечна О. В.

Список рекомендованої літератури

РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК

«Гістологія, цитологія, ембріологія» для студентів стоматологічних факультетів ЗВМО України / О.Д.Луцик, Ю.Б.Чайковський, Р.Г.Білий ; за ред.: О.Д.Луцика, Ю.Б.Чайковського. – Вінниця : Нова Книга, 2020. – 496 с.

проф. О.Д.Луцик, член-кор.
НАМН

проф. Ю.Б.Чайковський

У листопаді 2020 року, виходить у світ зазначений підручник. За всю історію вищої медичної школи України це є перший підручник з гістології, цитології, ембріології, створений спеціально для студентів стоматологічних факультетів країни.

До цього часу студенти стоматологічних факультетів мали змогу вивчати цю дуже складну і вкрай потрібну лікарям триєдину фундаментальну медичну спеціальність за підручниками, створеними для студентів всіх факультетів закладів вищої медичної освіти України в 1995-2018рр. Ці попередні підручники за останні 25 років є кращими в Україні і визнані національними, бо також були створені за редакцією провідних фахівців-гістологів країни - професора О.Д.Луцика, член-кор. НАМН України Ю.Б.Чайковського та залучених ними авторитетних співавторів.

Враховуючи вимоги часу, наближення різних аспектів життєдіяльності в Україні до анало-

гічних стандартів розвинутих країн світу, безпервний розвиток науки, освіти, фундаментальних і прикладних медичних спеціальностей, зокрема і бурхливий розвиток стоматології, стала очевидною потреба в створенні підручників нового покоління, в тому числі і з гістології, відповідно до викликів часу, і для студентів-медиків, і для студентів-стоматологів. І якщо новий сучасний підручник для медичних факультетів був створений авторами цього підручника у 2018 році, то для студентів-стоматологів він створений нині.

Саме сучасним перерахованим вимогам відповідає новий підручник для студентів стоматологічних факультетів, створений відповідно до нової Примірної програми з гістології, цитології та ембріології підготовки другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 221 «Стоматологія», затвердженої МОЗ України. В ньому використана

остання редакція Міжнародної гістологічної термінології, нові важливі наукові данні, враховані принципи побудови сучасних зарубіжних аналогів навчальної літератури, використаний досвід попередньої роботи.

Підручник технічно оформлено ІІІ «Нова Книга» в стилі сучасних навчальних і наукових робіт провідних наукових видавництв світу. Це - відповідний формат і якість паперу, кольоровий друк, розподіл текстової частини по темам, раціональний дизайн підручника в цілому і кожної сторінки окремо, виділення важливих термінів, супровід тексту якісними ілюстраціями, застосування кольорового виокремлення важливих моментів інформації тощо.

Але головне – сучасний інформаційний клінічно орієнтований зміст підручника, спрямований на пояснення майбутнім і вже практикуючим лікарям важливості знання наведеного теоретичного матеріалу із нагальними потребами лікаря-клініциста. Наприклад, у розділі 9 «Нервова тканина» на стор. 184 вказано, що у 2018 році вперше було виявлено ефект погіршення трофіки нейронів, які іннервують іммобілізовані м'язи, «...порушення фізіологічної регенерації органів центральної нервової системи внаслідок блокування проліферації і трансформації стовбурових клітин мозку на повноцінні нейрони. Це спостереження матиме практичне значення для терапії нейродегенеративних захворювань». А підписано підручник до друку було у кінці 2019 року, тобто, вже через рік після виявлення зазначеного ефекту ця важлива інформація вже введена у підручник для стоматологів, які також мають хворих на такі захворювання!

Підручник викладений на 496 сторінках, містить 21 розділ з усіх частин спеціальності, список рекомендованої літератури, предметний покажчик. Важливо, що вперше при викладенні тексту в кінці кожного розділу наведені короткі підсумки нового матеріалу у вигляді списку нових термінів з їх визначенням, що є дуже корисним для студента і будь-якого читача. Тести для запам'ятовування і самоконтролю викладені у вигляді графів логічної структури по темам, структуровані і додатково означені різними кольорами для кращого засвоєння викладеного матеріалу. Ефективність такого рішення підтверджена на досвіді використання студентами підручника від 2018 року для медичних факультетів.

В розділі 1 викладення навчального матеріалу починається з опису історії розвитку гістології, цитології і ембріології, в тому числі, в Україні, з опису сучасних методів морфологічного дослідження. Вже тут перераховані надскладні сучасні пристрої, апарати і методи досліджень, у т.ч. імуногістохімія, авторадіографія, лазерна ци-

тометрія, різні методи електронної мікроскопії, які мають роздільну здатність до 0,2 мкм, інші методи. Назви цих методик відразу переконують у високому рівні наукових досліджень, великих об'єктивних досягненнях сучасної гістології, науки у вивченні мікроструктур тіла людини і значних подоланих нею перешкодах на шляху до отримання нових фундаментальних знань.

Розділ 2 присвячений цитології, а розділ 3 – основам ембріогенезу людини. В них на тканинному, органному, клітинному, субклітинному, молекулярному та навіть атомарному рівнях викладено основну інформацію щодо будови і, подеколи, функціонування основної надскладної структурної одиниці організму – клітини. Розвиток нового життя від злиття статевих клітин до народження дитини, основні етапи ембріонального розвитку організму людини входить в обов'язковий об'єм знань для клініцистів будь-якого профілю, і все це викладено чітко, зрозуміло, послідовно, в межах достатнього не лише для лікарів-стоматологів обсягу.

В розділах 4-21 викладені сучасні данні щодо будови тканин, систем і органів людського тіла – епітеліальної тканини, сполучної, скелетної, м'язової, нервової тканини, імунної, серцево-судинної, ендокринної, нервової системи та усіх інших. Практично всі тканини, за виключенням деяких, представлені по-різному в анатомічних структурах щелепно-лицевої ділянки, але всі вони мають прямий чи опосередкований взаємозв'язок та вплив на структури порожнини рота, обличчя і їх стан, захворювання щелепно-лицевої ділянки, і тому знання основ будови усіх цих тканин, органів і систем має безперечне значення для стоматологів і, особливо, щелепно-лицевих хірургів.

Логічно, що інформація щодо будови структур порожнини рота і щелепно-лицевої ділянки із клітин, структур, органів і тканин, які є і в інших частинах людського тіла, викладена в межах локальної необхідності у різних главах підручника, відповідно до описання основної інформації щодо цих органів і тканин. За наявності в цих утвореннях деяких особливостей, притаманних структурам порожнини рота і щелепно-лицевої ділянки або які мають значення для їх функціонування, автори на це вказують.

Відтак, розділ 17 на стор. 322-413 (91 стор.) присвячений травній системі. З цих 91 сторінок на 48 (322-370 стор.) описані структури, з якими безпосередньо має справу стоматолог, а це майже вдвічі-втричі більше за кількістю сторінок, аніж було зайнято іншими розділами, з описанням навіть дуже важливих тканин, органів і систем. Наприклад, серцево-судинна система описана на 15 сторінках, імунна система – на 18, ендок-

кринна – на 22, і це без втрати якості надання педагогічного матеріалу. Крім цього, на стор. 142-159 приведені данні щодо будови кісткової тканини, окістя, скронево-нижньощелепного суглоба, на стор. 103-121 – інформація щодо крові, лімфи, гематопоезу тощо, що також потрібно кожному стоматологу та щелепно-лицевому хірургу. Таким чином, кількісно по сторінках інформація для лікарів-стоматологів переважає, що відповідає затвердженій МОЗ України Примірній програмі.

Розділ 17 починається із описання загальної будови стінки травної трубки, ротової порожнини, потім – ембріогенезу органів ротової порожнини, обличчя, язика, щелеп, будови губ, щок, піднебіння, ясен, тимчасових і постійних зубів, м'яких і твердих зубних тканин, великих і малих слинних залоз, і тощо. Вся інформація надана чітко, послідовно, структуровано, зрозуміло, з виділенням важливих моментів, як і раніше, кольором, шрифтом, підкресленнями.

Текст, важкий для розуміння, супроводжується таблицями, мікрофотографіями із наведенням назв конкретних структур, і схематичними кольоровими малюнками. За потреби автори наводять перелік основних функцій важливих структур, наприклад, періодонту, слинних залоз, що поліпшує розуміння наведених даних.

Дуже корисно, що автори після закінчення описання окремої важливої структури, органу порожнини рота дають додаткове пояснення її/його клінічної суті у підрозділах «Клінічне значення». Це – назви різних варіантів можливих патологічних процесів і станів за участю описаної структури, аномалій розвитку, основних клінічних проявів, їх назв, можливостей лікування, подальших ризиків, тощо. Це значно полегшує розуміння значення наведеного матеріалу, його взаємозв'язок із клінічними потребами лікаря, а відтак – стимулює читача до більш надійного і повного вивчення матеріалу, який знадобиться в клініці у найближчому майбутньому.

Всі інші загально медичні розділи підручника мають, в основному, ту ж інформацію з доповненнями, що і попередній загальний підручник 2018 року для всіх медичних факультетів. Це свідчить про те, що редактори і автори нового підручника справедливо сприймають стоматологію (і щелепно-лицеву хірургію) як повноцінну медичну спеціальність. Хвороби, якими опікується стоматологія, мають численні анатомічні і фізіологічні зв'язки із тілом людини, а також подібні етіологічні та патогенетичні компоненти виникнення та перебігу основних патологічних процесів, які впливають один на одного і можуть, переважно, взаємно посилюватися.

Як і в будь-якій великій роботі, особливо, якщо вона виконується вперше, в представленому підручнику є деякі незначні неточності, які не зменшують загальну дуже високу оцінку підручника загалом. Існують також і можливості для його вдосконалення, бажано, з наведенням додаткових потрібних для клініцистів, даних. Ці не обов'язкові побажання, які виникли, були доведені до авторів особисто, і, за потреби, вони будуть використані. Відтак, немає сенсу приводити їх в рецензії.

Але, виконати всі побажання лікарів, яким призначений будь-який загальний підручник, і рецензентів – неможливо, бо кожна стоматологічна спеціальність має великий обсяг інформації, яка може поміститися в 1, 8, 16 і більше томах стандартного розміру, як і більшість фундаментальних біологічних спеціальностей, до яких відноситься також гістологія, цитологія, ембріологія.

Тому, підсумовуючи, потрібно навести головне:

1. Підручник «Гістологія, цитологія, ембріологія» для студентів стоматологічних факультетів ЗВМО України / О.Д.Луцук, Ю.Б.Чайковський, Р.Г.Білий; за ред.: О.Д.Луцук, Ю.Б.Чайковського. – Вінниця : Нова Книга, 2020. – 496 с. – відбувся.

2. Підручник відповідає Примірній програмі, затвердженій МОЗ України для ВМЗО 3-4 рівнів акредитації.

3. Практичне дизайнерське і художнє оформлення підручника відповідає сучасним міжнародним зразкам, застосовані нові ефективні методи подачі навчального матеріалу з активним використанням найбільш важливого зорового аналізатора.

4. Змістова частина підручника охоплює всі аспекти інформації, потрібні для роботи лікаря-стоматолога.

5. Сміслові навантаження тексту свідчать, що автори вважають стоматологію невід'ємною частиною медицини, а тому надали у підручнику для стоматологів такий же високий рівень інформації, як і для загальних медичних факультетів. Це дає можливість користуватися підручником і студентам та лікарям інших лікарських спеціальностей, за що авторів слід окремо широко подякувати.

6. Підручник дає змогу викладати стоматологічні спеціальності і розуміти їх студентам, науковцям і лікарям на більш високому професійному і науковому рівні, аніж раніше.

7. Підручник «Гістологія, цитологія, ембріологія» для студентів стоматологічних факультетів ЗВМО України за ред.: О.Д.Луцук,

Ю.Б.Чайковського. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 496 с. має бути оціненим позитивно.

Насамкінець, щиро дякую всьому авторському колективу за чудовий подарунок всім стоматологам і щелепно-лицевим хірургам України до 100-ліття кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії НМУ (у 2019 році), до 100-ліття стоматологічного факультету НМУ імені О.О.Богомольця і до 100-ліття наукової стоматології в Україні, які були відзначені у 2020 році.

Вітаю авторський колектив із завершенням дуже складної і потрібної роботи для медицини України – створенням підручника «Гістологія, цитологія, ембріологія» для студентів стоматологічних факультетів ЗВМО України / О.Д.Луцик,

Ю.Б.Чайковський, Р.Г.Білий; за редакцією проф. О.Д.Луцика і член-кореспондента НАМН України, проф. Ю.Б.Чайковського.

Рецензент,

Зав. кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії НМУ імені О.О.Богомольця, член-кор. НАМН України, Заслужений діяч науки і техніки, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

В.О.Маланчук 8.12.2020.